

KÉZI – KÖNYV

F

R

U

S

O

K

A

HAND –

BOOK

FRUSKA DESIGN WORKSHOP FOR GIRLS / DESIGN MŰHELY LÁNYOKNAK

RESEARCH LEAD, AUTHOR / KUTATÁSVEZETŐ, SZERZŐ:
Janka Csernák

COLLABORATORS

CONSULTING EXPERTS, CO-AUTHORS

/ SZAKÉRTŐI KONZULENSEK, TÁRSSZERZŐK:

Rita Szerencsés - Impact Assessment / Hatásvizsgálat

Lili Horváth - Developmental psychology / Fejlődépszichológia

Fanni Dész - Sociology and Social Work / Szociológia és szociális munka

SUPERVISOR: Bori Fehér DLA

EDITOR / SZERKESZTŐ: Szonja Kálmán

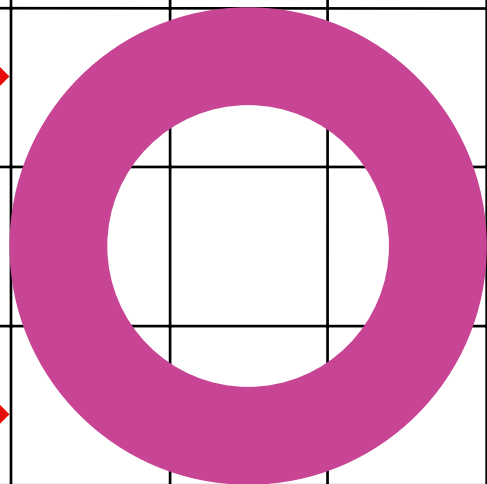
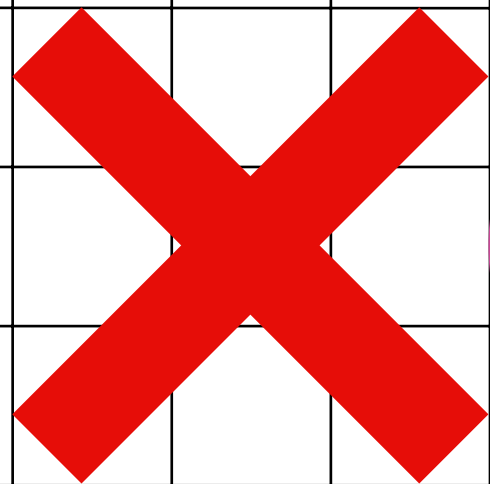
PHOTOGRAPHY / FOTÓGRÁFIA: Noémi Szécsi, Máté Lakos

GRAPHIC DESIGN / GRAFIKAI TERVEZÉS: Márk Levente Gelley-Hager

SPECIAL THANKS TO / KÜLÖN KÖSZÖNET

Tutors and students of Láthatatlan Tanoda csapata és diákjai, Tutors and students of Deák Diák Általános Iskola tanárai és diákjai, the girl community of Zalakomár lányközössége, Dorina Bencsics, Kinga Dér, Luca Wilson, Borka Moravcsik

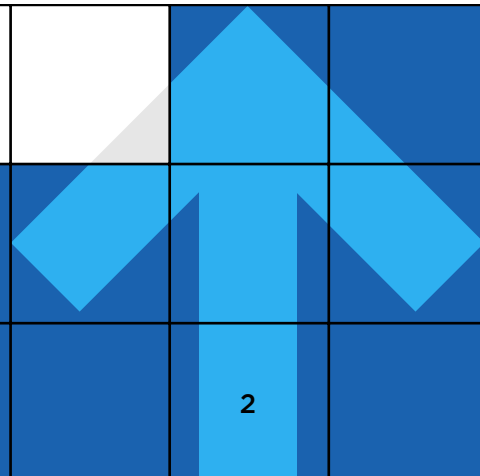
9

4

19

FRUSKA

DESIGN MŰHELY
LÁNYOKNAK

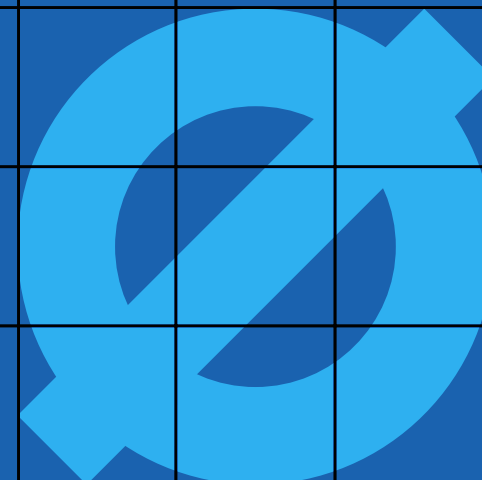

2

101

MÓDSZERTANI KÖNYV

0

Tartalomjegyzék

• Mi a FRUSKA?	02
• A célcsoport	02
• Kinek szól a könyv?	04
• Módszertan	06
• Hatásvizsgálat	10

FRUSKA DESIGN WORKSHOP FOR GIRLS / DESIGN MŰHELY LÁNYOKNAK

Research Lead, author / Kutatásvezető, szerző: Janka Csernák

COLLABORATORS / EGYÜTTMŰKÖDŐK

Consulting experts, co-authors / szakértői konzulensek,
társszerzők: Rita Szerencsés - Impact Assessment
/ Hatásvizsgálat Lili Horváth - Developmental
psychology / Fejlődépszichológia

Fanni Dés - Sociology and Social Work /
Szociológia és szociális munka

Supervisor: Bori Fehér DLA

Editor / Szerkesztő: Szonja Kálmán

Photography / Fotográfia: Noémi Szécsi, Máté Lakos

Graphic design / Grafikai tervezés: Márk Levente Gelley-Hager

The research conducted by the Social Design Hub
was supported by the Innovation Center of Moholy-
Nagy University of Art and Design Budapest.

A Social Design Hub által végzett kutatást a Moholy-Nagy
Művészeti Egyetem Innovációs Központja támogatta.

Published in 2022 by the Moholy-Nagy
University of Art and Design Budapest.

Megjelent 2022-ben a Moholy-Nagy Művészeti
Egyetem kiadásában, Budapesten.

Publisher / Felelős kiadó: Fülöp József DLA, rector / rektor

ISBN 978-615-5134-42-5

SPECIAL THANKS TO / KÜLÖN KÖSZÖNET

Tutors and students of Láthatatlan Tanoda csapata és diákjai,
Tutors and students of Deák Diák Általános Iskola tanárai
és diákjai, the girl community of Zalakomár lányközössége,
Dorina Bencsics, Kinga Dér, Luca Wilson, Borka Moravcsik

Mi a FRUSKA?

A FRUSKA egy olyan kreatív kompetenciákra épülő módszer és oktatási program, amely a 10-18 éves hátrányos helyzetű lányokat célozza meg, és a design eszközein keresztül többszintű tanulási élményt nyújt.

A módszer kölcsönös tiszteleten alapuló, feminista és interszekcionális szemléletet alkalmaz a lányok megerősítése, önbizalmuk és önértékelésük növelése, valamint a társadalmi mobilitás elősegítése érdekében.

A résztvevők egy komplex többlépcsős tervezési és önismereti folyamatban vesznek részt, mely során a problémák megfogalmazásán, a tárgyak koncepciójának megalkotásán és elkészítésén keresztül, megtapasztalják, hogy a döntéseik és véleményük számít.

A résztvevők a program elvégzése után mentori szerepben is kipróbálhatják magukat. A kortársi mentorálás során az újonnan érkező résztvevők egy interszekcionális szemléletű, egyenlőségen alapuló mentorálási folyamat megteremtésével esélyt kapnak arra is, hogy megkérdőjelezzék és felülírják az őket körülvevő társadalomban tapasztalható nemi, faji vagy társadalmi előítéleteket. Ez a mentoroknak is lehetőséget ad arra, hogy kompetens, hozzáértő pozícióban, erős, támogató és vezető jelenjenek meg, és a tanult tehetetlenség ellenében megtapasztalják, hogy tudásuk, véleményük értéket képvisel. Ez a tapasztalat növeli önértékelésüket, kompetenciájukat és mobilitásukat.

A FRUSKA a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Innovációs Központjának támogatásával jött létre egy egyéves kutatási program keretében.

A könyvben szereplő minden tartalom megfelel a támogató intézmény etikai sztenderdjeinek.

A célcsoport

Minden eddiginél fontosabbnak tűnik, hogy foglalkozzunk a hátrányos helyzetű lányokat sújtó, egymásra rakódó egyenlőtlenségek egyre sürgetőbb problémájával. Bár a nemek közötti egyenlőség a globális célok között kiemelt helyet foglal el, és számtalan globális szervezet által végzett fejlesztési munka középpontjában áll, a nemek közötti szakadék ma is szemmel látható (ENSZ - Millennium Development Goals 2000-2015, 17 Sustainable Development Goals 2015-2030).

A hátrányos helyzetű csoportokat definiáló fogalmak vizsgálata mellett fontos, hogy a globális kontextus mellett a helyi és kulturális sajátosságokat is szemügyre vegyünk. Nemzetközi kontextusban a következő tényezők játszanak kulcsszerepet: lakhatás alacsony jövedelmű háztartásban, rosszul felszerelt lakáskörülmények, a háztartásban élők foglalkoztatása, a háztartásban élők iskolai végzettsége, valamint olyan további kulturális tényezők, mint az etnikai hovatartozás, rassz vagy kaszt. A Világbank 15 alacsony jövedelmű országból gyűjtött, alapvető szükségletekre vonatkozó információk alapján azokat tekinti halmozottan hátrányos helyzetűnek, akik napi 1,90 dollárnál kevesebb jövedelemből élnek. Ezzel együtt, mivel napjainkban a szegénységi küszöb alatt élők száma jellemzően

magasabb arányban figyelhető meg közepes jövedelmű országokban, mint az alacsony jövedelmű országokban, ezért magasabb szegénységi küszöbértékek használatosak.

Lokális, regionális kontextusban, különösen Közép-Kelet-Európában, az egyén nehéz társadalmi-gazdasági körülményei mellett nem lehet figyelmen kívül hagyni az etnikumhoz köthető, történelmileg mélyen gyökerező előítéleteket sem.

Ha a jelenlegi magyarországi társadalmi-gazdasági körülményeket vizsgáljuk, a gazdasági világválság más országoknál korábban (általában 2009 és 2012 között) éreztette hatását a magyar társadalomban, ezzel növelve a jövedelmi szegénység mértékét, valamint a jövedelmi egyenlőtlenségeket és a súlyos anyagi nélkülözést (Siposné, 2020)²⁸. Az adatok szerint a lakhatási egyenlőtlenségek, az etnikai származás és a nagycsaládos státusz általában szorosan összefüggnek egymással, és egymásra rakódó hátrányokat hoznak létre. Magyarországon a teljes magyar lakosság 6-7%-át jelentő roma népesség tekinthető a szegénység által leginkább érintett csoportnak. Az iskolázottsági és foglalkoztatási arány egyaránt jelentősen alacsony, ami gyakran hozzájárul az érintett közösségek mélyszegénységéhez (Siposné, 2020). Egy 2012-ben végzett felmérés szerint míg a teljes magyar lakosság 12%-a él a medián jövedelem 60%-a alatt, addig a roma népesség körében ez az arány 76%-os arányt mutat (TÁRKI, Gábos et al. 2013)²⁹.

Egy 2015-ös, Magyarországra vonatkozó tanulmány szerint a depriváció három mutatóra bontható tovább: a relatív jövedelmi szegénységben élők aránya, a súlyos anyagi nélkülözésben élők aránya, valamint a nagyon alacsony foglalkoztatási intenzitású háztartásban élők aránya (foglalkoztatási szegénység). A vonatkozó mutatók által meghatározott csoportok átfedik egymást, ami Magyarország teljes népességének 1,9 %-át jelenti. Emellett a szegénység és a társadalmi kirekesztés még inkább fenyegeti a következő csoportokat: 18 év alatti gyermekek, egyszülős háztartások, alacsony iskolai végzettségűek, munkanélküliek vagy romák (ezekben az esetekben a fenti kockázat az átlag háromszorosa) (KSH, 2015)³⁰.

A piaccgazdaságra való áttéréssel a gyermekgondozási segélyekre való jogosultság időtartama nőtt, a gyermekgondozási intézmények száma pedig csökkent. Ez azt eredményezte, hogy a nők egyre inkább visszaszorultak a háztartásba, gyakran azért, hogy gyermekeikről, idős és fogyatékkal élő rokonaikról gondoskodjanak. Ez

²⁸ Siposné, E. (2020). Novel Solutions in Poverty Alleviation in Hungary, with Special Regard to Regional Differences. Theory Methodology Practice: Club of Economics in Miskolc, 16 (01), 41-52.

²⁹ Gábos, A., Szivós, P., Tátrai, A. (2013). Szegénység és társadalmi kirekesztés Magyarországon, 2000–2012. (Poverty and social exclusion in Hungary, 2000–2012.). Szivós P. – Tóth I. Gy. (eds.), Egyenlőtlenség és polarizálódás a magyar társadalomban. TÁRKI Monitor Jelentések 2012. Budapest: TÁRKI. http://www.tarki.hu/hu/research/hm/monitor2012_teljes.pdf Last download: April 15, 2020

³⁰ Központi Statisztikai Hivatal: A háztartások életszínvonala, 2015 <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/hazteletszinv/hazteletszinv15.pdf>

5

a szegénység feminizációját eredményezte, mint az országban domináns jelenséget (Einhorn 1993³¹, Gregor - Kovács 2019³²). További, nemi alapú egyenlőtlenségeket figyelembe véve a roma nők a régió legkiszolgáltatottabbjai, akik folyamatos, többszörös diszkriminációval szembesülnek faji, osztály- és nemi alapon. (Schultz, 2012)³³. Ráadásul a fiatal, hátrányos helyzetű (többnyire roma) lányok nem csak a gyermekek, mint nőneműek, hanem a nők, mint kiskorúak kategóriáján belül is marginalizált pozícióban vannak. (Taefi, 2009)³⁴. A szegénység nemekhez kötődő problémaként való kezelése segít jobban megérteni azokat az akadályokat, amelyekkel a hátrányos helyzetű nőknek szembe kell nézniük. A két legerősebb akadály a gyermekgondozási kötelezettség (amely aránytalanul az anyákra hárul az apák helyett) és a munkaerőpiacon tapasztalt hátrány és megkülönböztetés. (Czibere, 2012)³⁵.

Kinek szól a könyv?

A módszertani könyv az a célja, hogy segítségével azonosítsuk és leírjuk a hátrányos helyzetű serdülő lányok különböző mintázatait, kihívásait és az általuk okozott pszichés hatásokat, annak érdekében, hogy hatékony kreatív eszközökön keresztül pozitív változást érthessünk el. A módszer célja olyan kreatív és design-alapú gyakorlatok azonosítása, amelyek a hátrányos helyzetű lányok tapasztalatait és megéléseit helyezik a középpontba olyan készségek elsajátításán keresztül, mint az önbizalom, a problémamegoldó készség és a cselekvőképesség. Mint ilyen, hasznos eszköz a szakemberek, közösségi vezetők vagy pedagógusok számára, hogy gazdagítsák a 10-18 éves hátrányos helyzetű lányok célcsoportjával végzett fejlesztő munkát. Az alább bemutatott módszer és a feladatlapokat tartalmazó munkafüzet olyan esetekben alkalmazható, amikor a célcsoporttal végzett fejlesztő munka nem szokványos vagy kreatív eszközöket igényel, mivel mind a serdülő lányok életkori sajátosságai, mind az oktatási vagy nem oktatási környezetben elfoglalt helyzetük kihívások elé állítja a fejlesztő munkát végző segítők. A lányok valódi megszólítása érdekében így hasznos lehet olyan részvételi, személyre szabható tevékenységek beemelése, mint az alábbiakban bemutatott módszer és foglalkozások összessége.

Az alacsony jövedelmű, kiszolgáltatott közösségekben a kilátástalanság és a munkaerőpiaci lehetőségek hiánya gyengítő hatással lehet az ifjúsági csoportokra. Ebben az értelemben a fiatal lányok tekinthetők a legkiszolgáltatottabbak, mivel a korai (gyermekkori) házasság, a háztartási munka (reproduktív munka) és a gondviselő szerep az egyetlen hozzáférhető lehetőség számukra. Ez jelentős mértékben igaz a hagyományosabb értékeket követő vagy kisebbségi közösségekben, mivel a család az egyedüli gazdasági és társadalmi támaszrendszer az egyének számára.

Ezek a körülmények gyakran nemcsak a korai gyermekvállalást és az oktatási rendszer korai elhagyását eredményezi, hanem számos más pszichológiai tényezőt is, amelyek tovább hátráltatják az egyénetet abban, hogy kitörjenek a megszokott mintázatokból. A támogatás hiánya az oktatási rendszerben (különösen a vidéki szegregált iskolákban) tovább mélyíti azt az elhagyatottságot, amelyet a fiatal lányok tapasztalhatnak, és ezek a nehézségek a motiváció, a célmeghatározás, az önbizalom és a cselekvőképesség hiányát eredményezhetik.

Sok esetben ezek az egymással összefüggő jelenségek elősegítik a család világa (amely a lányokat a korai serdülőkortól kezdve felnőttnek tekinti) és az iskola világa (amely még mindig fegyelemre szoruló gyermekként kezeli őket) között tapasztalt szerepkonfliktust. Ezért a következőkben ismertetett módszertan során a 10-18 éves közötti időszakra fókuszálunk, de a pontosabb az eszközök alkalmazásakor és kiértékelésekor érdemes további korosztályokra bontani a résztvevők csoportjait (10-13 és 14-18).

A serdülőkori szakasz a pszichoszociális fejlődéelméletben az identitás kialakulásával szemben a szerepdiffúziót (Erikson, 1968)³⁶, valamint az ágencia megnyilvánulását állítja a középpontba. Ha a serdülők identitásának konstrukcióját - amelyből a hátrányos helyzetű fiatalok gyakran kimaradnak - a kapcsolatok, intézmények, kultúra és család

folyamatos formálódásának részeként tekintjük, ahelyett, hogy egy statikus rendszer passzív reaktoraiként nézünk rájuk, pontosabb megfigyeléseket tehetünk. (Cooper, 1999)³⁷.

Ez a nézőpont, azon kívül, hogy segít leküzdeni a tévhitet, mely szerint az alacsony jövedelmű vagy kisebbségi diákok oktatási nehézségeit a "kulturális össze nem illés" eredményeként látjuk, felismerhetővé válik, hogy az intézményeknek esetleg nem rendelkeznek a megfelelő eszközkészlettel az egyenlőtlenségek csökkentéséhez. Mindezekon felül fontos megemlíteni, hogy a felmérések szerint a családon belüli traumatikus élmények a hátrányos helyzetű fiatalok otthoni környezetében gyakrabban jelennek meg, mint más, biztonságos társadalmi környezetben (családtagok elvesztése, különélés, munkahely elvesztése, lakhatási válságok, erőszak stb.)

Korábbi tanulmányok szerint az alacsony társadalmi-gazdasági státuszú serdülők alacsonyabb önértékelésről számolnak be a magasabb társadalmi-gazdasági státuszú társaikhoz képest (Veselska et al, 2009)³⁸. Az alacsony önbecsülés kezelése és javítása kulcsfontosságú tényező a veszélyeztetett serdülő lányokkal való munka során, mivel az alacsony önbecsülés széles körben dokumentáltan korrelatív tényező a depresszió és a szorongás (Veselska et al, 2009), az egészséggel kapcsolatos alacsonyabb életminőség (Mikkelsen, 2020)³⁹, a bűnelkövetés, a kábítószer- és alkoholfogyasztás, valamint a fiatalkori várandósság (Reasoner, 2002)⁴⁰ szempontjából. Az önmagunkba vetett bizalmat és önértékelést befolyásolhatják a kortárs és szülői kapcsolatok, a különböző intellektuális és fizikai képességek, a megjelenés, a kompetencia, valamint a referenciacsoporttal való azonosulás (akár pozitívan, akár negatívan) (Hartz et al, 2005, 71. o.)⁴¹. Ezek a tényezők a lányokra jelentősebb hatást gyakorolnak, mint a fiúkra, különösen a serdülőkorban, mivel a nemi szerepekkel kapcsolatos elvárások nagyobb mértékben érintik a nőket. Korábbi tanulmányok azt mutatják, hogy az önhatékonyság és az önbecsülés pufferként működhet a negatív pszichoszociális tényezőkkel szemben a serdülőknél (Mikkelsen, 2020). Az énhatékonyság előmozdítása hozzájárulhat az érzelmi tünetek csökkentéséhez minden társadalmi-gazdasági csoportban, és ezáltal az érzelmi tünetekben mutakozó társadalmi egyenlőtlenségek mérsékléséhez (Meilstrup, 2016)⁴². Az önismeret növelése segít a lányoknak azonosítani személyes preferenciáikat, értékeiket és életcéljukat, segítségével reális értékelést alakíthatnak ki a személyes erősségeikről és gyengeségeikről, ezáltal realisabb célok kitűzése is valószínűbb.

³¹ Einhorn, B., (1993.) *Cinderella Goes to Market: Citizenship, Gender and Women's Movements in East Central Europe*. Verso, London, New York.

³² Gregor, A., Kováts, E. (2019). Work-life: balance? Tensions between care and paid work in the lives of Hungarian women. *Social Science Review*, Special Issue in English Nr. 7.

³³ Schultz, D. (2012.) Translating Intersectionality Theory into Practice: A Tale of Romani. *Gadže Feminist Alliance, Signs*, Vol. 38, No. 1, (Autumn 2012), 37-43.

³⁴ Taefi, N. 2009. "The Synthesis of Age and Gender: Intersectionality, International Human Rights Law and the Marginalisation of the Girl-Child." *International Journal of Children's Rights*, 17, 345-376.

³⁵ Czibere, I. (2012.) Nők mélyszegénységben. Személyes életvilágok és cselekvési perspektívák a mélyszegénységben élő nők mindennapjaiban. L'Harmattan, 243

³⁶ Erikson, E.H. (1968). *Identity: youth and crisis*. Norton & Co.

³⁷ Cooper, C. R. (199..). "Multiple Selves, Multiple Worlds: Cultural Perspectives on Individuality and Connectedness in Adolescent Development".n Masten, A. S. (Ed.)Cultural Processes in Child Development. (pp. 25-27). Mahwah, N. J.: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

³⁸ Veselska, Z., Madarsova Geckova, A., Gajdosova, B., Orosova, O., van Dijk, J. P., & Reijneveld, S. A. (2010). Socio-economic differences in self-esteem of adolescents influenced by personality, mental health and social support. *European Journal of Public Health*, 20(6), 647-652.

³⁹ Mikkelsen, H. T., Haraldstad, K., Helseth, S., Skarstein, S., Småstuen, M. C., & Rohde, G. (2020). Health-related quality of life is strongly associated with self-efficacy, self-esteem, loneliness, and stress in 14-15-year-old adolescents: a cross-sectional study. *Health and Quality of Life Outcomes*, 18(1), 1-17.

⁴⁰ Reasoner, R. (2002). Review of self-esteem research. Retrieved from the National Association for Self-Esteem web site: www.self-esteem-nase.org/research.shtml Reasoner, 2002, cited by Hartz & Thick, 2011

⁴¹ Hartz, L., L. Thick. (2005). "Art Therapy Strategies to Raise Self-esteem in Female Juvenile Offenders: a Comparison of Art Psychotherapy and Art as Therapy Approaches.", *Art Therapy Journal of the American Art Therapy Association*, 22 (2), 70-80.

⁴² Meilstrup, C., Thygesen, L. C., Nielsen, L., Koushede, V., Cross, D., & Holstein, B. E. (2016). Does self-efficacy mediate the association between socioeconomic background and emotional symptoms among schoolchildren?. *International Journal of Public Health*, 61(4), 505-512.

Módszertan

A módszertan arra a párhuzamosságra épül, amely az egyszerű kreatív problémafeltáró és megoldó folyamatok és az önismereti eszközök között lelhető fel. Minden egyes feladat egy másik lélektani gyakorlatban gyökerezik, az egyszerűbbtől a komplexebb felé haladva. E párhuzamosságot számos STEM- és STEAM-alapú oktatással és maker kezdeményezéssel kapcsolatos tanulmány támasztja alá, amelyekben a résztvevők önértékelésük szerint magabiztosabbnak és erősebbnek érezték magukat a feladatokban való részvétel után. (Clapp & Jimenez, 2016)⁴³. Sajnos a hátrányos helyzetű fiatalok, különösen a lányok, nem képezik alapvető célcsoportját a hasonló programoknak, ezért különösen fontos, hogy a jelenlegi módszertan ezeknek a csoportoknak az igényeit figyelembe épül fel. Ezen túl fontos megjegyezni, hogy az emberközpontú tervezői és kreatív eszközök többsége kollaboratív munkafolyamatokon alapul (Design Kit: The Human-Centered Design Toolkit by IDEO, 2009⁴⁴; DIY Toolkit by NESTA, 2014⁴⁵), azonban a legtöbbjük nem foglalkozik az egyenlőtlenségek és eltérő erőviszonyok kérdésével és a neoliberális megközelítés középpontjában álló önmegvalósítás koncepciójának megkérdőjelezhetőségével, amelyen a legtöbb maker kezdeményezés is alapul. Ezek a kollaboratív gyakorlatok jellemzően egalitárius és demokratikus értékrenden alapulnak, ahol a tervező csak facilitátorként lép fel. A FRUSKA által megszólított konkrét célcsoport esetében a szerző számára két okból is fontos volt eltérni ettől a facilitatori gondolkodásmódtól: először is, a célcsoport jellemzően nincs hozzászokva a nem frontális oktatási környezethez (azaz tanulóközpontú, kooperatív tanulási környezethez) és ahhoz, hogy a kreatív munkafolyamatok során kifejezze igényeit és véleményét; másodsorban, ahogyan az korábban kifejtésre került, a résztvevők többsége élete során többszintű jogfosztottságot élt át, és ez a tapasztalat szükségessé teszi egy biztonságos tér létrehozását a kifejezés és kreativitás ösztönzése érdekében, ahol lehetőség van a közös megegyezésen alapuló vezetetség élményére.

A kreatív fejlesztés folyamata során alkalmazott módszerek a szociális design, a részvételi akciókutatás (Aziz, 2011⁴⁶), a feminista csoportos érdekérvényesítés (bell hooks, 1994⁴⁷) és a művészetterápia (Hartz et al, 2005) által alkalmazott sémákban gyökereznek. A gondolkodásmód a kritikai faji és interszekcionális feminista elméleten alapul, amely hangsúlyozza az identitás konstrukcióját a nem, kaszt, nem, faj, etnikum, osztály, szexualitás, vallás, fogyatékos, és fizikai megjelenés különböző faktorain keresztül. (Crenshaw, 1989) Az identitások ezen egymást metsző és átfedő szegmensei egyszerre tűnhetnek erősítőnek és elnyomónak. Mint már fentebb említettük, a serdülőkor az identitás kialakulásának döntő korszaka, így ezeknek a rétegeknek a tudatosítása segíthet jobban megérteni és megerősíteni önmagunkat.

A lányok kreatív tanulási élményének támogatása mellett a FRUSKA foglalkozások tágabb célkitűzése, hogy segítsenek a résztvevőknek felfedezni olyan érdeklődési köröket és készségeket, amelyeket másképp talán nem sajátítanának el, amelyekhez megfelelő reprezentáció hiányában nem férnének hozzá hozzá, hogy bővítsék személyes és szakmai hálózataikat, szakmai szókincsüket (hangsúlyozva a kompetens nyelvhasználat erejét és a pontos terminológia megfelelő használatát), valamint földrajzi és társadalmi mobilitásukat bátorítsák azáltal, hogy mentorként részt vesznek a tudásátadás ciklikus folyamatában. Emellett a pszichológiai, megküzdési és kommunikációs készségek fejlesztése támogathatja a lányokat az élet más területein is, ami fokozza rezilienciájukat, erősíti rugalmasságukat és cselekvőképességüket. Mindezek a készségek és járulékos hozadékok hozzájárulnak a résztvevők szélesebb értelemben vett képessé tételéhez. Egyes feminista érdekvédelmi csoportok szerint a képessé tétel (i.e. empowerment) egy nehezen definiálható, "homályos" kifejezés, amelyet aligha lehet egyértelműen meghatározni, mérni azonban még nehezebb (Kabeer 1999)⁴⁸. Ahhoz, hogy tisztán lássuk, mit jelenthet a felhatalmazás, és hogyan lehet elérni, a hatalomról a választási képesség szempontjából kell gondolkodni: a felhatalmazás elvesztése tehát azt jelenti, hogy megtagadják a választási lehetőséget. Ahogy Kabeer megjegyzi, "[a képessé tétel] elkerülhetetlenül összefügg a jogfosztottság állapotával, és azokra a folyamatokra

utal, amelyek révén azok, akiktől megtagadták a választás képességét, megszerzik ezt a képességet". (ibid., 437.) Következésképpen a felhatalmazás a hatalmi dinamikában bekövetkező változást vonja maga után: az emberek azon képességének bővülését, hogy stratégiai első- és másodrendű, saját életükkel kapcsolatos döntéseket hozzanak egy olyan kontextusban, ahol ezt a képességet korábban megtagadták tőlük. Fontos azonban, hogy az emberek döntési képességében mutatkozó (részben a társadalmi státuszukból eredő) esetleges egyenlőtlenségeket vizsgáljuk, nem pedig az általuk hozott döntésekben mutatkozó különbségeket (ibid., 439). Ezt a döntéshozatali folyamatot modellezzük és gyakorolják a résztvevők a FRUSKA workshopok során, kifejezetten az egyes résztvevők perspektíváját szem előtt tartva, így egy reális elvárásrendszert hozva létre.

A munkafüzetben leírt módszer és eszközök támogatást nyújtanak a döntéshozatal gyakorlásához, amely segít az önismeret és az önrendelkezés erősítésében. A négy foglalkozásból álló sorozat a következő szakaszokra épül: a saját pozíció meghatározása egy tágabb struktúrában vagy társadalomban; az egyénre, az énképre és a társadalmi szerepekre való reflektálás; a környezet elemzése és a fejlesztésre szoruló tényezők azonosítása, a problémameghatározás gyakorlása; célmeghatározás és problémamegoldás kézzel készített tárgyak létrehozásán keresztül. Ezek a szakaszok lépésről lépésre haladva kínálnak tanulási lehetőséget az alacsony önbecsülés, a szerepkonfliktusok és a nehéz élettapasztalatok kezeléséhez, világos és biztonságos határokat és teret biztosítva az egyéni önkifejezésnek.

A workshopok során az egyént és a környezetéhez való viszonyát vizsgáljuk. A célcsoportok sajátosságainak megfelelően három különböző műhelyforgatókönyvet lehet végrehajtani, attól függően, hogy a csoportdinamika mit sugall. Amennyiben a csoportmunka a helymeghatározás mint alapvető szükséglet felé mutat, a résztvevők egy (hinta) stokit hozhatnak létre. Ha a csoport számára fontosabb az egyéni önkifejezés, akkor egy testre szabható világítótestet lehet létrehozni. Abban az esetben, ha a személyes tárolás igénye kerül a fókuszba, egy egyszerű polcelemet készíthető el. A facilitátorok és a közösségi vezetők a csoporttal közösen vagy a rendelkezésre álló felszerelésnek megfelelően dönthetnek a választásról.

A feladatok nehézsége fokozatosan épül fel, az egyszerű, papírról történő modellezéstől kezdve a bonyolultabb gyártási folyamatok felé haladva. Minden gyártási technika a célcsoportok képzettségi szintjének és technológiai ismereteinek megfelelően került kiválasztásra. A folyamat során létrehozott tárgyak többnyire fából készülnek, hiszen ez egy viszonylag könnyen hozzáférhető, könnyen előállítható, de tartós anyag. Azokban az esetekben, amikor más anyagokra van szükség, a munkafüzet leírásában található megjegyzéseket tekintsük útmutatásnak.

⁴³ Clapp, E. P., & Jimenez, R. L. (2016). Implementing STEAM in maker-centered learning. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 10(4), 481-491.

⁴⁴ IDEO (2015.) The Field Guide to Human-Centered Design. <https://www.ideo.com/post/design-kit>

⁴⁵ NESTA. (2014). "Development, Impact & you: DIY Toolkit: Practical Tools to Trigger and Support Social Innovation."

⁴⁶ Aziz et al (2011.) Participatory action research as the approach for women' empowerment. *Action Research*, 9 (3), 303-323.

⁴⁷ bell hooks. (1994) "A Feminizmus, Mint Transzformációs Politika." In M. Hadas (Ed.) *Férfiuralom: Írások Nőkről, Férfiakról, Feminizmusról*, (pp. 98-105). Budapest: Replika Kör.

⁴⁸ Kabeer, N. (1999). *Resources, Agency, Achievements: Reflections on the Measurement of Women's Empowerment*. Development and Change, 30 (3), 435-464. Oxford: Blackwell.

Kihívások és erőforrások

Ahhoz, hogy kellő gondossággal tudjuk előkészíteni elő a célcsoporttal való közös munkát, először is fontos azonosítani azokat a kihívásokat, amelyek a folyamat során felmerülhetnek, de érdemes számba venni az erőforrásokat is, melyekből meríthetünk.

E kihívások egy része pszichológiai (például az önreflexió, mint szokatlan és ismeretlen eszköz), más része készségalapú (például a kézügyesség vagy a vizuális nevelés hiánya) vagy viselkedésbeli (koncentrációs nehézségek és a figyelem megtartásának hiánya, kihívásos csoportdinamika). Ráadásul, mivel a program rendszeres részvételt igényel, a résztvevők távolmaradása (csökkenő motiváció, előre nem látható otthoni körülmények vagy akár egészségügyi problémák miatt) megnehezíti az erős kötelékek és a hosszú távú elköteleződés kialakítását.

A programot javasolt egy olyan eszközzel kezdeni, amelyet előszeretettel alkalmaznak feminista és aktivista kiscsoportos közösségekben - a programon belüli közös alapszabályok kialakításával. Ezek a szabályok a határok kijelölését szolgálják, biztonságos teret teremtenek, és arra ösztönzik a résztvevőket, hogy visszajelzést adjanak és felelősen saját maguk alakítsák a tanulási tapasztalataikat. Emellett a lányokra fókuszáló tér lehetőséget biztosít a résztvevők számára, hogy a nők társadalmi pozíciói alapján a társadalomban szerzett közös tapasztalataikat megosszák egymással, új kötelékeket megteremtve.

A serdülők alapvető pszichológiai szükségleteinek figyelembevételéhez az önfejlesztés elméletének alapjait alkalmazzuk, amely az autonómiát, a kapcsolódást és a kompetenciát az egészséges fejlődés alapvető és univerzális alapköveiként határozza meg. (Deci& Ryan, 2000⁴⁹, 2017⁵⁰). A program úgy került kialakításra, hogy a résztvevők számára különböző mértékű bevonódást tegyen lehetővé, többféle feladat megoldási lehetőséget kínáljon, illetve hogy ösztönözze a hosszú távú személyes elköteleződést. A folyamat során a jól keretezett, kiszámítható struktúra segíti a résztvevőket a kontroll érzésén keresztül a biztonságérzet kialakításában és a cselekvőképességük növelésében. Az ágencia (hatóképesség, cselekvőképesség) kulcsszerepet játszik mind a fejlődő személyiség megerősítésében, mind az egyén célmeghatározásában. A pszichológia az ágenseket (jelen esetben a hátrányos helyzetű lányokat) olyan céltudatos entitásként definiálja, akik képesek megfigyelni környezetüket, hogy célorientált, hatékony cselekvéseket hajtsanak végre egy kitűzött cél elérése érdekében, ezért az ágencia magában foglalja az ágens környezetének érzékelésére és megváltoztatására való képességet. Számos kutatás bizonyítja, hogy közvetlen kapcsolat van a lányközpontú programokban való részvétel és a résztvevők jövőképeben megfigyelhető pozitív változás között, beleértve a konkrét jövőbeli célok jelentését és az e célok elérésére irányuló tervek hatékony megfogalmazását. A résztvevők gyakran arról is beszámolnak, hogy nagyobb önállóságot, szélesebb körű cselekvőképességet és a kulcsfontosságú, saját életükkel kapcsolatos döntésekben való aktív részvétel képességét, valamint a kortársak és a felnőttek által nyújtott nagyobb szocioemocionális támogatást tapasztalnak. (Girls' Education Program, Edmonds et al, 2021⁵¹). A kortársak tapasztalatai és a pozitív példaképek felmutatása fokozza a kreatív eszközök használatával kapcsolatos motivációt, ezen kívül segíthet tágítani a beszűkült kapcsolati hálót is . A pozitív szerepmodellek felmutatása mellett ezek az új közösségek elősegítik a hasonló élettapasztalatok egymás közötti megosztását és a negatív tapasztalatokkal vagy előítéletekkel kapcsolatos tabuk ledöntését.

Mivel a FRUSKA egy lányközpontú gondolkodásmódon alapul, fontos, hogy már az elején foglalkozzunk a lányság és a női identitás témájával, beleértve a nők helyzetével kapcsolatos tapasztalatokat a társadalom tágabb kontextusában. A lányok által maguk körül látott női példaképekről vagy szereplőkről való beszélgetés ösztönözheti őket egy számukra jobban illeszkedő szerep megtalálásában, szemben a környezetükben gyakran látottakkal. A csoportos megbeszélések olyan kérdéseket tartalmaznak, mint például:

- a) Mi a FRUSKA, mit jelent a szó, miért így hívják a programot?
- b) Miért csak lányok vesznek részt ebben a programban?
- c) Milyen női szerepeket látunk a környezetünkben?
- d) Milyenek a mi anyáink/ nagymamáink/ életünkben szereplő nők?
- e) Milyenek a nők? Mivel foglalkoznak? Miért?
- f) Milyen tárgyak nőiesek/ férfiasak? Miért?
- g) Milyen eszközök vannak egy műhelyben? Ki használja őket? stb.)
- h) Milyenek a személyes tereink?
- i) Milyen tapasztalatokat osztunk meg egymással?

⁴⁹ Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. American Psychologist, 55(1), 68-78. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68>

⁵⁰ Ryan, R. M. & Deci, E. L. (2017). Self-determination theory. Basic psychological needs in motivation, development and wellness. New York, NY : Guilford Press

⁵¹ Edmonds, e., Feigenberg, B. &Leight, j. (2021.) Advancing the Agency of Adolescent Girls, Dartmouth College. Article retrieved from: https://www.povertyactionlab.org/sites/default/files/research-paper/%20Advancing_the_Agency_of_2021.pdf

A hátrányból induló közösségek megerősítését és a kreativitás fejlesztését célzó, szociális design-on alapuló projektek különböző mutatókkal és módszerekkel rendelkeznek, és a beavatkozások és a folyamatok mértéke, időtartama és várható eredményei is eltérőek. Egy dolog azonban közös ezekben a kezdeményezésekben: céljuk a változás katalizálása, legyen az látható-tapintható-érzékelhető változás, vagy akár a hátrányok kompenzálását az attitűd formálás és a kompetenciafejlesztés felől megközelítő, hosszabb távú változás. A változás, a kiinduló helyzetből való elmozdulás szükségessége tehát azonos, de ennek nyomon követése és felismerése egy sor kérdést vet fel. Természetes igény mutatkozik az egyén és a közösség részéről kimutatható hasznosság megfigyelésére és elemzésére, amely közösség- és tevékenységfejlesztési törekvésként, illetve erőforrás- és eszközoptimalizálásként is felfogható (eszköz alatt nem csak a tárgyi, hanem pszichológiai, kommunikációs, stb. eszközöket is értjük).

A szociális design által vezérelt kezdeményezések vagy beavatkozások számszerűsítését több tényező is megnehezíti. Először is, egy viszonylag fiatal és gyorsan fejlődő területként tekinthetünk rá, így a longitudinális mérés kihívást jelent. Ugyanakkor a szociológiai és pszichológiai tényezőket nehéz teljesen elkülöníteni a szigorúan a tervezéssel kapcsolatos tényezőktől. Harmadszor, mivel a társadalmi problémák (pl. szegénység, diszkrimináció stb.) általában összefüggnek egymással, így még a kisebb hatások tovagyűrűző hatásait is nehéz egymástól elválasztani. A hatásvizsgálat tehát, figyelembe véve a hasonló beavatkozások részvételi akció-kutatási jellegét is, többszintű kihívást jelent. A folyamat szisztematikus változásai és a tevékenységeket befolyásoló külső tényezők nem teszik lehetővé a tisztán pszichológiai módszerek alkalmazását. Egy ilyen beavatkozás személyes aspektusa és jellemzői miatt a klasszikus szociológiai módszerek (amelyek nem ágyazódnak be a folyamatba) szintén nehezen alkalmazhatók. Bár a kvantitatív módszerek megbízhatóan mérik a hatást, a szociális tdesign által vezérelt környezetben hatékonyabb a kvantitatív és a kvalitatív módszerek keveréke.

A tudományágakon átívelő, interdiszciplináris helyzetekben használt elemzési módszer általában az önreflexivitást alkalmazza visszajelzésként és az egyéni értékelés eszközeként. Egyrészt a változás módja és különösen az identitás, az önbecsülés, a kreativitás nyomon követése a pszichológiai módszerek indikátora lehet, de az értékelés szociológiai alapon is elvégezhető (skálázás, felmérés). Az önreflexivitás fogalma szintén a pszichológiában gyökerezik, de alkalmazása nem feltétlenül igényel pszichoanalitikus megközelítést. Megállapítható, hogy az önreflexivitás képessége úgy is fejleszthető, ha teret és időt adunk a résztvevőknek az elmélyült reflexióra. Ezen túl az egymástól való tanuláson alapuló társas tevékenység is segíti az önreflexivitás képességének fejlődését. Ezek az önreflexív módszerek (narratív játék, értékelés, választás) azt a valóságot is tükrözik, amelyben az érintettek jelen vannak, amelyet már változásként internalizáltak. Itt élhetünk azzal a feltevessel, hogy ha valami nem tudatos, nem artikulálható, nem fejeződik ki, és nem performatív aktus, akkor valószínűleg nem detektálható hatásról beszélünk, hiszen nem követhető nyomon a cselekvésekben és érzésekben.

A jelenlegi kutatásban a módszerek ötvözetét alkalmaztuk, amelyek túlnyomórészt pszichológiai kutatásokból és antropológiai módszerekből származnak. Kérdőíves és vizuális kommunikáción alapuló módszerek keverékét vetettük össze, ami lehetővé tette a személyes választási lehetőségeket az értékelésben, hogy növeljék a résztvevők biztonságérzetét. Az értékelés a szociális design által vezérelt folyamat integrált részévé vált, ami módszertanilag fontos gesztus, mivel a kölcsönhatásban lévő folyamatok szétválasztása megakadályozná, hogy a beavatkozást és az értékelést is informáló iteratív folyamatok megtörténjenek.

A mérés körülményei és sajátosságai

Bár módszertanilag kihívást jelent számszerűsíteni a résztvevők attitűdváltozását a program során és azt követően, a folyamatba számos érintkezési pontot építettünk be a történések megfigyelésére. Greenhalgh et al (2016)⁵² rámutat, hogy a kutatás hatása szempontjából kulcsfontosságú a közös alkotás jelenségének vizsgálata, amely a szerzők szerint a megfigyelések négy különböző szinten történő lefordításában gyökerezik: egyéni (a résztvevők ismereteinek és attitűdjeinek változása), interperszonális (a kortársak befolyásolásán alapuló), kollektív (szakmai vélemények, etikai kódexek), illetve szervezeti szintű (szerepek, rutinok, intézményesített korlátok). Az ok-okozati összefüggések nonlinearitása a közös alkotáson alapuló beavatkozásokban szintén dinamikus megközelítést

igényel a hatásvizsgálathoz, amely képes nyomon követni a kölcsönös függőség láncolatát, és inkább a folyamatra, mint az eredményekre összpontosít. A reális és életkornak megfelelő módszerek segítik a szereplőket abban, hogy elmondhassák a változásról szóló saját történeteiket azáltal, hogy beépítik, hogy erőfeszítéseik hogyan változtatták meg a környezetüket. A hatás sokkal jobban mérhető, ha az együttműködés rendszerszintű szemléletből indul ki, a kutatás nem más, mint emberi tapasztalatokkal vegyített kreatív vállalkozás, amelyben a folyamat éppúgy a középpontban van, mint maga a termék.

Rick Davies és Jess Dart ‘A legjelentősebb változás’ nevet viselő (Most Significant Change, MSC)⁵³ változtatáskövetési technikája egy úgynevezett részvételi monitoring és értékelési módszer. A technika lényege, hogy a különböző értékelési fázisokba bevonja az érdekeltek sokféle csoportját, azaz a projekt résztvevőit és a segítőköt is, majd az érdekeltek bevonásával rendszerezi és elemzi az így kapott adatokat. Ez egyrészt a projekt vagy beavatkozás hatásának intenzitását segít mérni, másrészt pedig képet ad a projekt eredményeiről és hatásairól. Összességében elmondható, hogy ez a módszer egy retrospektív alapú kutatás és hatásvizsgálat, amely önbevalláson és önreflexión alapul. A módszer egyszerre képes a narratívák sokaságával, a kiválasztási kritériumok részvételi rendszerével dolgozni az eredmények leszűkítése és az eredmények és hatások kimutatása érdekében. Az idézett tanulmány ajánlása szerint a technika keverhető az elmélet-központú, deduktív megközelítéssel, mivel a legtöbb projektnek már a kezdet kezdetén határozott elképzelése van arról, hogy milyen hatást és eredményeket szeretne elérni. Itt is fontos megjegyezni, hogy a módszer megismételhető, mivel a változás a tevékenységhez és tapasztalathoz kötött. Másrészt fejlődésközpontú megközelítésen alapul, amely a pozitív változást és a léptékváltást helyezi a középpontba. A módszertan a FRUSKA kreatív fejlesztő program változáskövetésének is alapul szolgál.

A folyamatos visszacsatolás és értékelés kettős szerepet játszik a FRUSKA folyamatában. Egyrészt segít a résztvevőknek abban, hogy a program során végig kontrollérzetet és rálátást nyerjenek, valamint lehetővé teszi, hogy a programot saját igényeik szerint alakíthassák. Ezeket az eredményeket a foglalkozások során beépített értékelő kérdések révén érik el, amelyek ráutaló megfogalmazás és szimbolikus kérdések alkalmazásán

⁵² Greenhalgh, T., Jackson, C., Shaw, S., Janamian, T. (2016). The Milbank Quarterly, Vol. 94, No. 2 (June 2016),. 392-429.
⁵³ Davies, R., Dart, J. (2005): The ‘Most Significant Change’ (MSC) Technique: A Guide to Its Use”.

keresztül segítik őket tapasztalataik megfogalmazásában. A módszer segít elkerülni a külső szemlélőnek a közvetlen, azonnali értékelést és az elfogult megfigyelést. Másodsor, segít a változás számszerűsítésében és a program hiányosságainak nyomon követésében. A program hatásának értékeléséhez a résztvevők több kérdőívet töltenek ki, amelyek a) segítenek nekik a tapasztalataik megfogalmazásában és megfogalmazásában b) segítenek az ebből eredő mozgás vagy hatás azonosításában és mérésében.

A folyamat során a következő értékelési módszereket alkalmazzuk:

Összehasonlító kérdőívek a foglalkozások megkezdése előtt és lezárása után.

A papír alapú kérdőív egy validált és szabványosított kreatív kompetencia teszt kivonata, amely ezt a szempontot méri a résztvevők körében. A kérdőívek Lickert-skálákat használnak, amelyek hozzáférhető megfogalmazással és magyarázattal is kiegészülnek, hogy a résztvevők könnyebben eligazodjanak a numerikus válaszlehetőségek között. A kérdések a résztvevők alkotáshoz való viszonyát próbálják meghatározni, miközben a tervezés és az alkotás jelenségéről fogalmaznak meg állításokat. Több kérdés foglalkozik a csapatmunkával, valamint xa tervekkel és célokkal, annak figyelembevételével, hogy a célcsoport tagjainak többségének gyakran nehézséget okoz a jövőbe mutató gondolkodás. Az utólagos kérdőív azt az elvet követi, mely során az alkotás és a problémamegoldás folyamatához pozitív érzéseket (bátor, erős) társítanak. A záró kérdőív a műhelysorozatra vonatkozó reflexiókat tartalmazza (létrehozott műtárgyak, tanulságok, vélemény az elkészített műtárgyról stb.), így kettős célt szolgál: összehasonlítható adatokat nyerünk a lehetséges és önbevalláson alapuló változásokról, és iteratív visszajelzéseket gyűjtünk a résztvevők kritikus gondolkodásra való képességével kapcsolatban. Az egyes kérdőívek anonimitása különösen fontos, így az két kérdőív közötti korrelációk azonosítása érdekében a résztvevők egy választott színnel vagy személyes szimbólummal azonosítják magukat.

Szóbeli visszajelzés az egyes foglalkozások után

A szóbeli visszajelzéseknek lehet külön időkeretük és helyük a foglalkozás napirendjében, de alakíthatóak kötetlenebb formában is a közösség igényei szerint. aMivel az alkotási folyamat során újfajta interperszonális kapcsolatok alakulnak ki, a közösségi tagjai félig strukturált, de mégis szerves módon kezdeményeznek beszélgetéseket, így ezek a visszajelzések a beszélgetés folyamatába is beépíthetők. Emellett a foglalkozások olyan beszélgetésekre is épülnek, ahol a FRUSKA résztvevői facilitált környezetben gondolkodhatnak önmagukról és céljaikról, elvontabb reflexiókról. Ezek a megbeszélések beágyazott visszajelzések és önreflexiós ülések is egyben.

Írásos vagy vizuális visszajelzés mind a négy ülés után (névtelen).

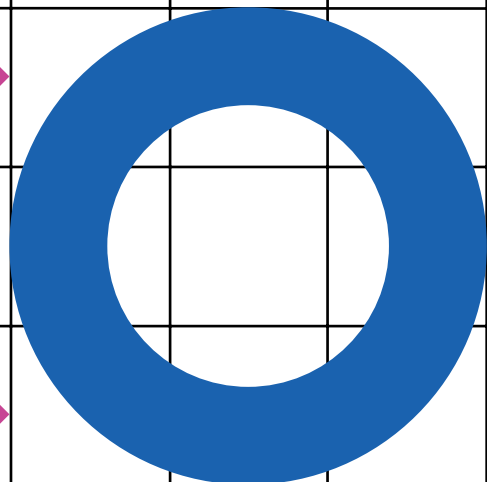
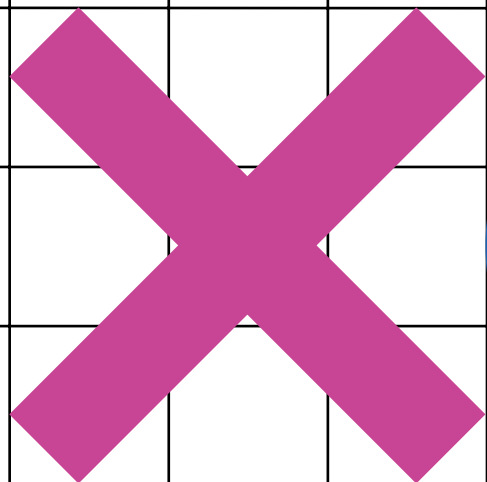
A módszer a naplórírás, valamint ‘A Legjelentősebb Változás’ (MSC) és a Photovoice keverékében gyökerezik, ahol a résztvevők az általuk érzékelt változást magyarázhatják el, miközben a személyes változások illusztrációival kombinált történetmesélési formátumot használnak. Néha a vizuális visszajelzés (rajz, kollázs, fotókompozíció) hatékonyabb, különösen a nem verbális közösségek és az olyan gyermekkorú célcsoportok körében. A visszajelzés általában szimbolikus, a résztvevők által használt képek, ábrák és vizuális illusztrációk csak a szubjektív feltételezések és megfigyelések, minták megfogalmazását teszik lehetővé.

Mind a beépített, mind a kérdőíves formátumú visszajelzés non-evaluatív, gyakran szimbolikus kérdéseken alapul. A résztvevők szabadon alkalmazhatják a fikció és a történetmesélés eszközt, valamint a kommunikáció megkönnyítése érdekében opcionális vizuális eszközöket is (rajz, kollázs, matricák, hangulatpecsétek). Az "én-tárgyasítás" eszközt olyan esetben használjuk, ahol a résztvevőket arra kérjük, hogy egy számukra fontos tárgyon keresztül osszanak meg valamit magukról (kedvenc vagy számukra fontos személyes tárgyukon keresztül mesélik el egy történetüket).

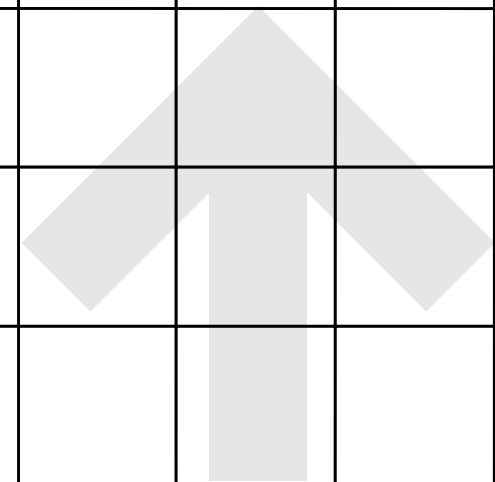
A kérdőívekből nyert adatokat digitalizáljuk és kiértékeljük oly módon, hogy mind az egyes résztvevőkben (a folyamat során anonim, de egyedi jelölők használatával), mind a csoport egészében számszerűsíthető változásokat tükrözzék.

0

19

101

FRUSKA

DESIGN MŰHELY
LÁNYOKNAK

9

KÉRDŐÍV

2

4

Tartalomjegyzék

• Workshopot megelőző felmérő kérdőív	02
• Workshopot követő értékelő kérdőív	04

FRUSKA DESIGN WORKSHOP FOR GIRLS / DESIGN MŰHELY LÁNYOKNAK

Research Lead, author / Kutatásvezető, szerző: Janka Csernák

COLLABORATORS / EGYÜTTMŰKÖDŐK

Consulting experts, co-authors / szakértői konzulensek,
társszerzők: Rita Szerencsés - Impact Assessment
/ Hatásvizsgálat Lili Horváth - Developmental
psychology / Fejlődépszichológia

Fanni Dész - Sociology and Social Work /
Szociológia és szociális munka

Supervisor: Bori Fehér DLA

Editor / Szerkesztő: Szonja Kálmán

Photography / Fotográfia: Noémi Szécsi, Máté Lakos

Graphic design / Grafikai tervezés: Márk Levente Gelley-Hager

The research conducted by the Social Design Hub
was supported by the Innovation Center of Moholy-
Nagy University of Art and Design Budapest.

A Social Design Hub által végzett kutatást a Moholy-Nagy
Művészeti Egyetem Innovációs Központja támogatta.

Published in 2022 by the Moholy-Nagy
University of Art and Design Budapest.

Megjelent 2022-ben a Moholy-Nagy Művészeti
Egyetem kiadásában, Budapesten.

Publisher / Felelős kiadó: Fülöp József DLA, rector / rektor

ISBN 978-615-5134-42-5

SPECIAL THANKS TO / KÜLÖN KÖSZÖNET

Tutors and students of Láthatatlan Tanoda csapata és diákjai,
Tutors and students of Deák Diák Általános Iskola tanárai
és diákjai, the girl community of Zalakomár lányközössége,
Dorina Bencsics, Kinga Dér, Luca Wilson, Borka Moravcsik

Workshopot megelőző felmérő kérdőív

1. Írd ide azt a színt amelyiket választottad.

_____ sárga, piros, rózsaszín, lila, kék

2. Mennyire igazak rád az alábbi állítások?

Ha semennyire nem igaz rád egy állítás akkor jelöld az 1-est, ha kicsit igaz, a 2-est, ha se nem igaz, se nem hamis, a 3-ast, ha valamennyire igaz, a 4-est, ha pedig nagyon igaz rád, akkor pedig az 5-öst.

Szívesen próbálok ki új dolgokat, eszközöket, technikákat.

Egyáltalán nem 1 2 3 4 5 Nagyon szívesen

Úgy érzem, meg tudom oldani az előttem álló feladatokat.

Egyáltalán nem 1 2 3 4 5 Nagyon szívesen

Ha létrehozok valamit, az örömmel tölt el.

Egyáltalán nem 1 2 3 4 5 Nagyon szívesen

Ha létrehozok valamit, attól erősnek érzem magam.

Egyáltalán nem 1 2 3 4 5 Nagyon szívesen

Úgy érzem, ki tudom fejezni az érzéseim és gondolataim az alkotáson keresztül.

(Alkotás minden olyan tevékenység, amit a kezünkkel hozunk létre különböző technikákkal.)

Egyáltalán nem 1 2 3 4 5 Nagyon szívesen

Úgy érzem, a kitűzött céljaimat és vágyaimat el tudom érni.

Egyáltalán nem 1 2 3 4 5 Nagyon szívesen

Úgy érzem, a társaim elfogadnak.

Egyáltalán nem 1 2 3 4 5 Nagyon szívesen

Jegyzetek

Workshopot követő értékelő kérdőív

1. Írd ide azt a színt, amelyiket húztad.

sárga, piros, rózsaszín, lila, kék

2. Mennyire igazak rád az alábbi állítások?

Ha semennyire nem igaz rád egy állítás akkor jelöld az 1-est, ha kicsit igaz, a 2-est, ha se nem igaz, se nem hamis, a 3-ast, ha valamennyire igaz, a 4-est, ha pedig nagyon igaz rád, akkor pedig az 5-öst.

Szívesen próbálók ki új dolgokat, eszközöket, technikákat.						
Egyáltalán nem	1	2	3	4	5	Nagyon szívesen
Úgy érzem, meg tudom oldani az előttem álló feladatokat.						
Egyáltalán nem	1	2	3	4	5	Nagyon szívesen
Ha létrehozok valamit, az örömmel tölt el.						
Egyáltalán nem	1	2	3	4	5	Nagyon szívesen
Ha létrehozok valamit, attól erősnek érzem magam.						
Egyáltalán nem	1	2	3	4	5	Nagyon szívesen
Úgy érzem, ki tudom fejezni az érzéseim és gondolataim az alkotáson keresztül.						
(Alkotás minden olyan tevékenység, amit a kezünkkel hozunk létre különböző technikákkal.)						
Egyáltalán nem	1	2	3	4	5	Nagyon szívesen
Úgy érzem, a kitűzött céljaimat és vágyaimat el tudom érni.						
Egyáltalán nem	1	2	3	4	5	Nagyon szívesen
Úgy érzem, a társaim elfogadnak.						
Egyáltalán nem	1	2	3	4	5	Nagyon szívesen

3. Hogy érezted magad a workshopon?

(Tick the boxes that you feel are true!)

- ☐ Unalmas volt.
- ☐ Izgalmasnak/újnak találtam.
- ☐ Bizonytalannak éreztem magam.
- ☐ Magabiztosnak éreztem magam.
- ☐ Értettem a feladatot.
- ☐ Kevésbé értettem a feladatot.
- ☐ Tanultam egy új készséget.
- ☐ Nem tanultam semmit.
- ☐ Nem tanultam eleget.
- ☐ Elégedett voltam a végeredménnyel.
- ☐ Nem voltam elégedett a végeredménnyel.

4. Milyen várakozással érkezted a workshopra?

5. Milyen célokat tűztél ki magadnak?

6. Megvalósultak ezek a célok?

yes | no | partly

7. Mit tartasz a legnagyobb eredménynek a foglalkozással kapcsolatban?

8. Mi az, ami esetleg csalódást okozott a foglalkozás során?

9. Mennyire volt érthető a feladat és az előre kézhez kapott feladat leírás?

Nem volt érthető

1

2

3

4

5

Minden érthető volt

10. Milyennek találtad a felnőtt segítőt?
A feltett kérdéseidre választ kaptál a feladat során?

11. Elég volt az idő ahhoz, hogy meg tudd csinálni a feladatokat?

Nagyon kevés volt 1 2 3 4 5 Túl sok volt

12. Mit gondolsz a tárgyról?

- ☐ Hasznosnak éreztem.
- ☐ Haszontalannak éreztem.
- ☐ Érdekesnek találtam.
- ☐ Unalmasnak találtam.
- ☐ Idegennek éreztem.
- ☐ Magamhoz illőnek éreztem.

13. Változtatnál valamit a tárgyon vagy a foglalkozás folyamatán?

14. Milyen egyéb tárgyat készítenél szívesen?

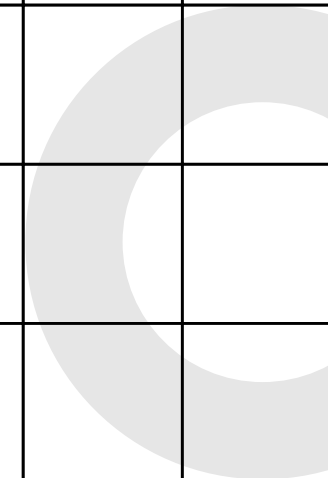
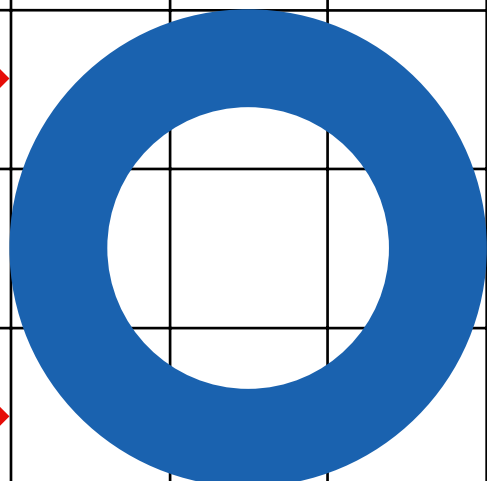
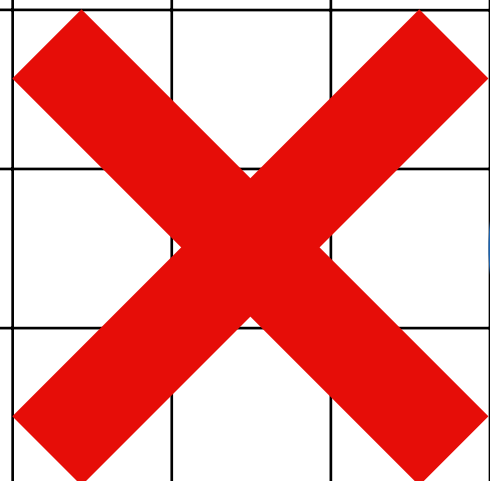
Mit gondolnál hasznosnak, mi hiányzik a környezetedből, mi fejezné ki legjobban az egyéniséged?

15. Mit tanultál az alkalom során?

Jegyzetek

4

9

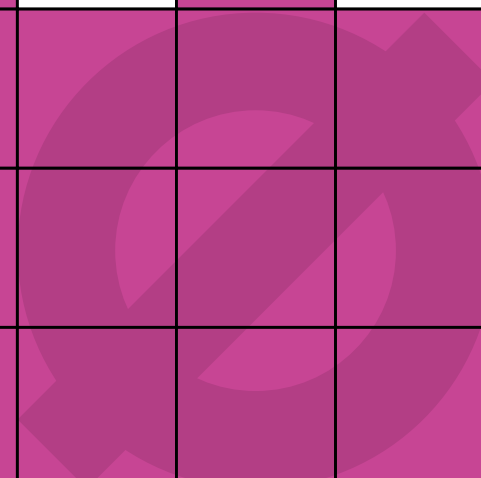

FRUSKA

DESIGN MŰHELY
LÁNYOKNAK

2

101

MUNKAFÜZET

19

0

FRUSKA

DESIGN WORKSHOP FOR GIRLS

/ DESIGN MŰHELY LÁNYOKNAK

Research Lead, author / Kutatásvezető, szerző: Janka Csernák

COLLABORATORS / EGYÜTTMŰKÖDŐK

Consulting experts, co-authors / szakértői konzulensek,
társszerzők: Rita Szerencsés - Impact Assessment
/ Hatásvizsgálat Lili Horváth - Developmental
psychology / Fejlődépszichológia

Fanni Dész - Sociology and Social Work /
Szociológia és szociális munka

Supervisor: Bori Fehér DLA

Editor / Szerkesztő: Szonja Kálmán

Photography / Fotográfia: Noémi Szécsi, Máté Lakos

Graphic design / Grafikai tervezés: Márk Levente Gelley-Hager

The research conducted by the Social Design Hub
was supported by the Innovation Center of Moholy-
Nagy University of Art and Design Budapest.

A Social Design Hub által végzett kutatást a Moholy-Nagy
Művészeti Egyetem Innovációs Központja támogatta.

Published in 2022 by the Moholy-Nagy
University of Art and Design Budapest.

Megjelent 2022-ben a Moholy-Nagy Művészeti
Egyetem kiadásában, Budapesten.

Publisher / Felelős kiadó: Fülöp József DLA, rector / rektor

ISBN 978-615-5134-42-5

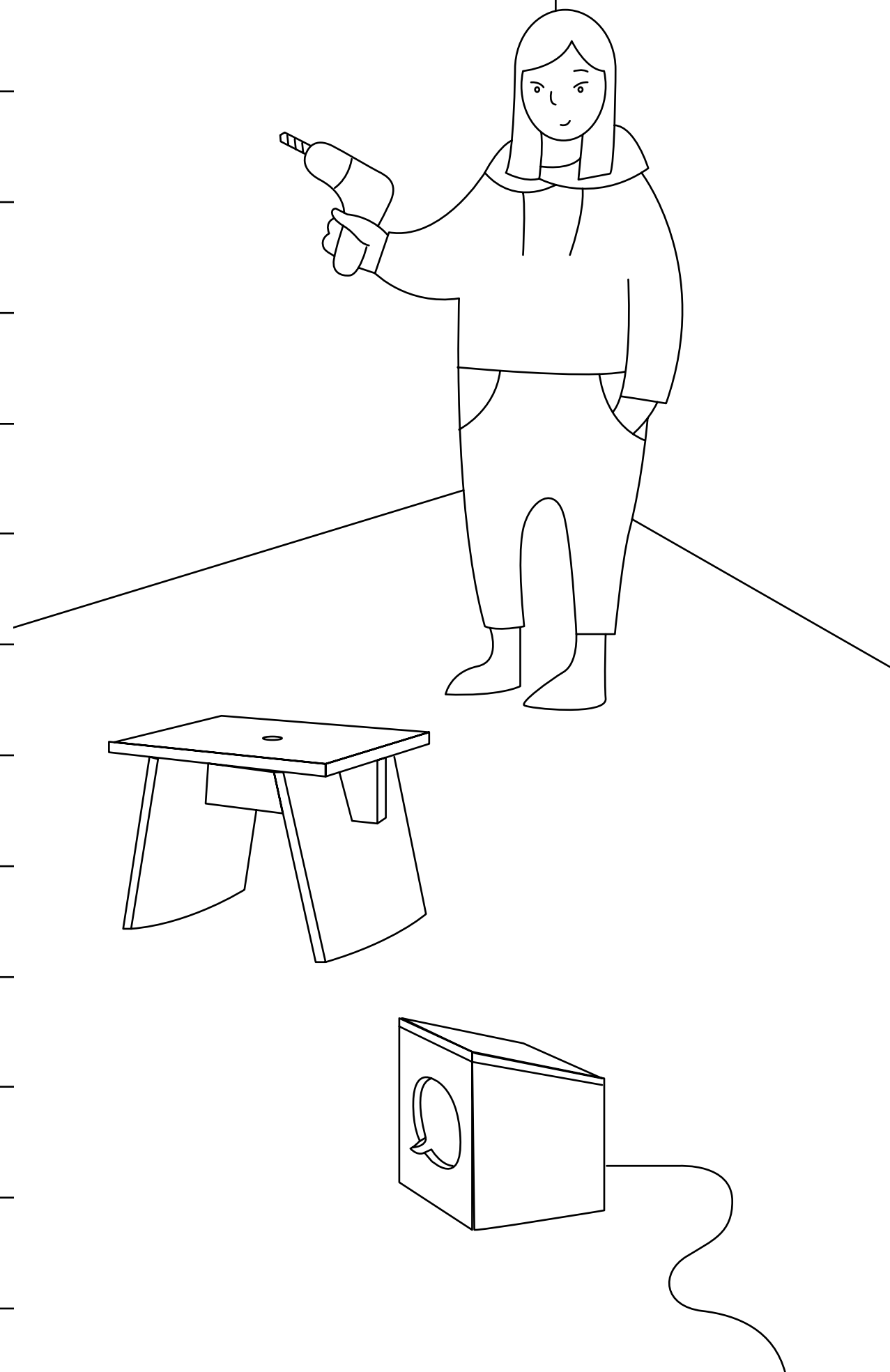
SPECIAL THANKS TO / KÜLÖN KÖSZÖNET

Tutors and students of Láthatatlan Tanoda csapata és diákjai,
Tutors and students of Deák Diák Általános Iskola tanárai
és diákjai, the girl community of Zalakomár lányközössége,
Dorina Bencsics, Kinga Dér, Luca Wilson, Borka Moravcsik

Munkafüzet

Az alábbi munkafüzet a különböző körülményekhez igazodó FRUSKA-workshopok támogatását segíti. Valamennyi feladatlap célja, hogy a feladatok pontos leírásával és szerepük meghatározásával segítse mind a facilitátorokat, mind a résztvevőket a folyamat során. Minden foglalkozás-sorozat egy konkrét tárgy elkészítésében csúcsosodik ki, amely a résztvevők által felvetett, a foglalkozások során megvitatott közös témákra reflektál. A beszélgetéseknek megfelelően ezek a közös témák lehetnek: egyéni önkifejezés (fénydoboz), egyéni helyteremtés közös terekben (lengőszék), csoportkohéziót jelző tárgy egy közös tér számára (csillár egy közösségi terem számára), vagy a közösségépítés eszköze (csapatépítő és jégtörő játék).

1. ALKALOM_ Bevezetés: honnan indulunk?

Ez a feladat fejleszti a résztvevők térbeli ismereteit és biztonságérzetét, miközben azonosítani tudják a rájuk jellemző személyes tényezőket. Az alkotófeladat célja egy sematikus objektum létrehozása, a folyamat során pedig különböző eszközökkel és technológiákkal ismerkedünk meg. Ez a feladat a résztvevők aktuális helyzetének meghatározására helyezi a hangsúlyt, hogy azonosítani tudják a saját életünket befolyásoló akadályokat (osztály-, etnikai-, nem-, kor- vagy egyéb különbségek). A feladat során arra is lehetőség nyílik, hogy a résztvevők megosszanak családjukkal vagy saját magukkal kapcsolatos jellemzőket. A folyamat minden fázisa lehetővé teszi az önismeret elmélyítését és az önkifejezést, azonban annak szabályozása, hogy szeretnének-e élni ezzel a lehetőséggel, és ha igen, milyen módon, az az egész folyamat során a résztvevők kezében marad.

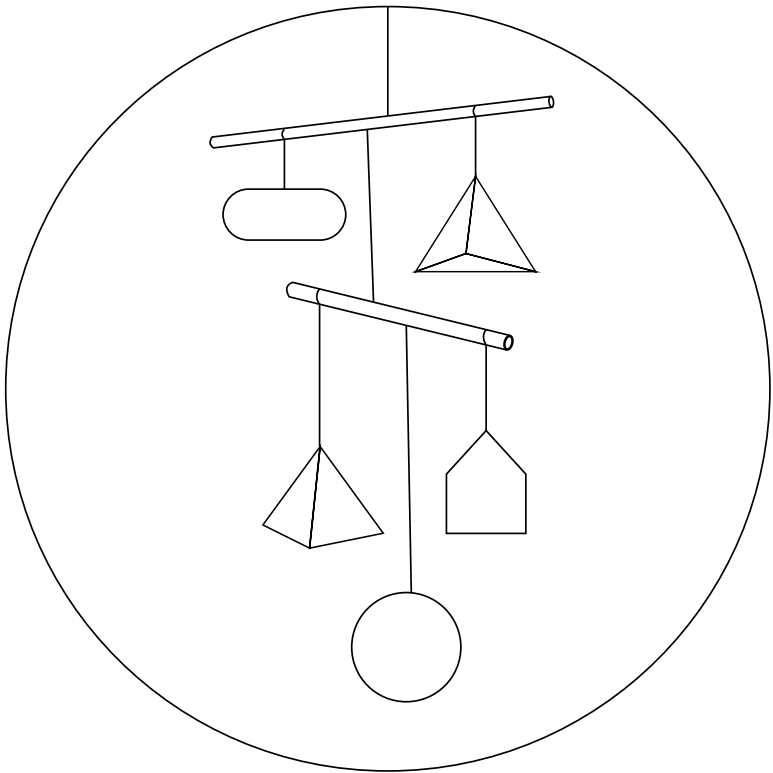
A feladat az egyén életének mint egyensúlyozó aktusnak az analógiáján alapul, egy mobil struktúrában nevezi meg és vizualizálja ezeket a tényezőket. Az egyén életét befolyásoló, egymással összefüggő változók modellezése során felveti azt a kérdést is, hogy mely problémákra van ráhatásunk, és melyekre nincs.

Feladat: Mobil építés - fából vagy papírból kivágható figurák elhelyezése drót- és zsinegszerkezeten

Cél: A feladat lényege a résztvevők helyzetének megfigyelése, a nehézségek azonosítása és a kiindulási pont kijelölése

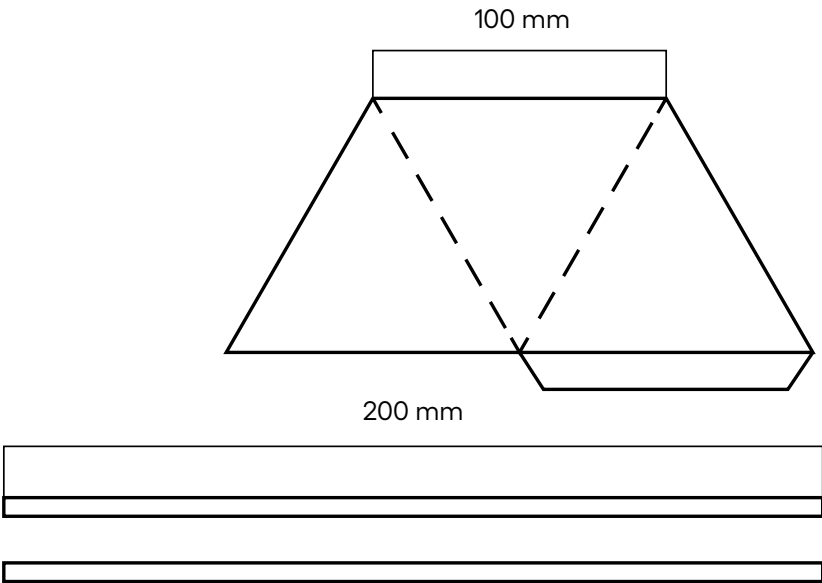
Bevezető kérdés: Mi a kedvenc játékod a játszótéren? Emlékszel a libikókára? Gyakoroljuk az egyensúlyi pózokat.

Kérdések: Azonosítsd és képzelj el életed nehézségeit vagy fontos tényezőit. Mit egyensúlyozol? Meg tudod teremteni az egyensúlyt? Ha nem, akkor átrendezéssel létrehozható?

Elkészített tárgy: PAPIR MOBIL

Megérkezés, bemutatkozókör	15 perc
Workshopot megelőző felmérő kérdőív kitöltése	15 perc
Bevezető beszélgetés	15 perc
Emlékszel a libikókára? Mit jelent az egyensúly? Milyen helyzetekben fontos? Azonosítsd és képzelj el az életed nehézségeit vagy fontos tényezőit! Mit egyensúlyozol? Meg tudod teremteni az egyensúlyt? Ha nem, akkor átrendezéssel létrehozható?	30 perc
Tárgy szerkezetének ismertetése, felhasznált technikák bemutatása, tervezés	
Papír sablonok megrajzolása, kivágása, összeállítása Felhasznált eszközök: papírsablon, ceruzák, filcek, sniccer, vonalzó, vágólap	15 perc
Fa szerkezet méretre vágása, összeállítása Felhasznált eszközök: ceruza, sniccer, zsineg, balsafa vagy hurkapálca	20 perc
Összegzőkör, elköszönés	20 perc

Visszajelzés

Mit jelent számodra az egyensúly most? Írd vagy rajzold le! El is mesélheted, ha van kedved.

2. ALKALOM_ Önreflexió: kik vagyunk?

A résztvevők körülményeinek feltérképezése után ez a feladat az egyénre és öndefiníciójára összpontosít. A nők általában jobban kondicionáltak a külső megítélések alapján történő önmeghatározásra, a serdülőkor pedig különösen érzékeny kor ezeknek a külső hatásoknak feldolgozására.

A feladat a személyes tárgy (képtartó és tükör) létrehozása mellett abban is segít, hogy a résztvevők megfigyeljék és felülírják közvetlen és tágabb környezetük képeit, ítéleteit. Az elkészített tárgy kétoldalas táblát tartalmaz, egyik oldalán tükörrel, a másikon tűzhető parafa felülettel. A pinboard alapú kollázstechnika segítségével a résztvevők a rendelkezésre álló képekből vagy saját rajzaikból készíthetik el szubjektív portréikat, és elgondolkodhatnak az önmaguk fiktív, idealizált és valós megjelenítése közötti kontraszton.

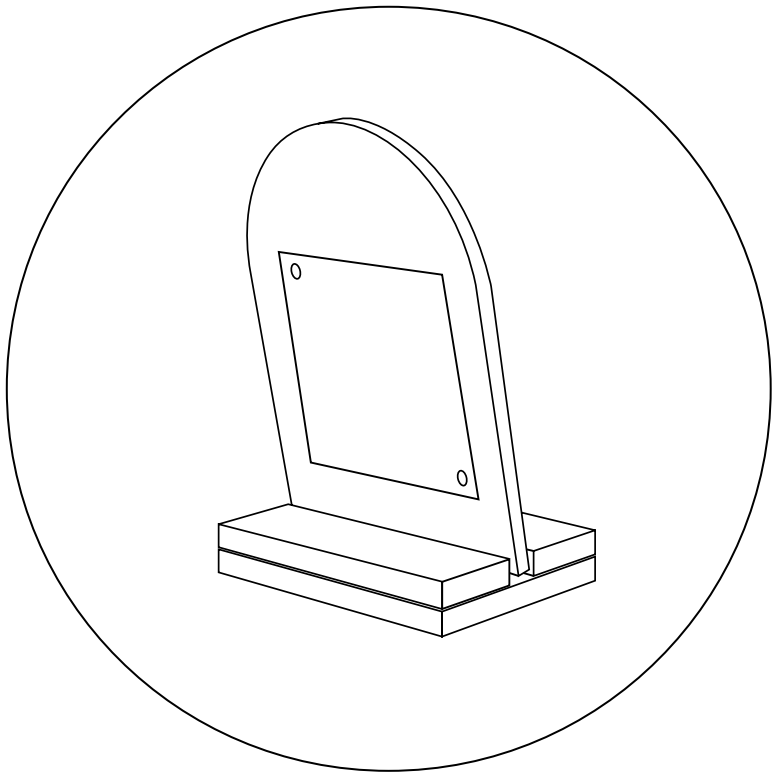
Feladat: Tükör/Képkeret készítése - egyszerű, kétoldalas rétegeltlemez szerkezet kivágása és összeszerelése, a rétegek ragasztása

Cél: A feladat lényege, hogy segítse a résztvevőket önmeghatározásban, önmaguk és környezetük észlelésének meghatározásában.

Bevezető kérdés: Hozz magaddal/válassz egy tárgyat, ami téged jelképez! Miért ezt a tárgyat választottad?

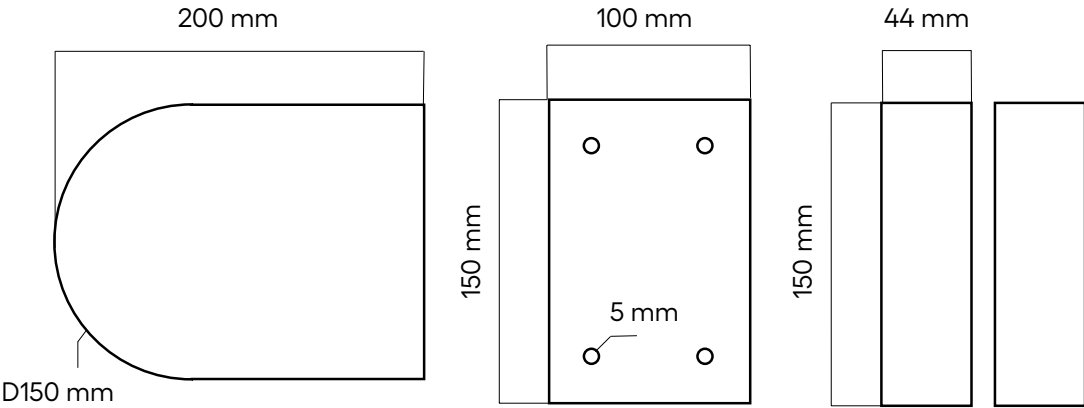
Kérdések: Hogyan lát engem a környezetem? Hogyan látom magam? A rajzolt, kollázstechnikával vagy tükrözött képpel azonosulok leginkább? A vizualizáció példákon keresztül támogatható (pl. Picasso-portrék, El Greco stb.)

Értékelő eszköz: A feladat elvégzése után is ugyanezt a tárgyat választanád? Miért? (írott vagy rajzolt visszajelzés)

Elkészített tárgy: ASZTALI FALIÚJSÁG TÜKÖRREL

Megérkezés, bemutatkozókör	15 perc
Felhasznált eszközök bemutatása, balesetvédelmi gyorstalpaló. Felhasznált eszközök: Kézi behajtó, kézi fúró, csiszolópapír, szorítók, körző, sniccer, ragasztó	10 perc
Tárgy szerkezetének ismertetése, felhasznált technikák bemutatása	20 perc
Körív felszerkesztése rétegelt lemezre sablon alapján, sniccerrel történő bemetszés, ív kivágása, csiszolása. Felhasznált eszközök: körző/sablon, ceruza, sniccer, dekopír fűrész, csiszolópapír	20 perc
Tükör és parafalap felragasztása, száradás miatt az elemet félretesszük	15 perc
Az alaplapnál 4 furat helyének felrajzolása, kifúrása. Felhasznált eszközök: vonalzó/sablon, ceruza, kézfúró, szorítók	15 perc
Talp elemek lecsiszolása az összeszerelés előtt. Talp elemek (3db) összezsavarozása Felhasznált eszközök: kézi behajtó, csavarok, szorítók	25 perc
Önarckép elkészítése, rajzolással vagy montázstechnikával	15 perc
Száradó elemek ellenőrzése, önarckép felhelyezése, összeállítás	10 perc
Összegzőkör, elköszönés	20 perc

Visszajelzés

Értékelő eszköz:
Hogy látod most az önképed/önarcképed? Írd vagy rajzold le! El is mesélheted, ha van kedved. A feladat elvégzése után is ugyanezt a tárgyat választanád? Miért?
(írott vagy rajzolt visszajelzés)

3. ALKALOM_ Környezet: mit akarok? (a saját terem, az ideális terem)

Az előző két feladatot követően a résztvevők már rendelkeznek eszközökkel környezetük és önmaguk megfigyelésére és leírására. A proaktív, változást előidéző akciók kezdeményezése érdekében a résztvevők gyakorolhatják a problémameghatározást és megoldási javaslatokat tehetnek a körülményeiknek és erőforrásaiknak (személyi és anyagi) megfelelő módon.

Ebben a feladatban a személyes tér és a világban megtestesíteni kívánt tér közötti analógiát hangsúlyozzuk. Miközben ráébredünk a környező tér által kínált hiányosságokra vagy kihívásokra, megoldásokat is próbálunk találni annak érdekében, hogy a nehézségek bizonyos aspektusai felett kontrollt szerezzünk. A különböző rétegek használata a feladat során segíti a felosztást és a leghatékosabb megoldás megcélzását. A környezetünkben történő tervezés és megoldások létrehozása a hatalom és a kontroll érzését eredményezi.

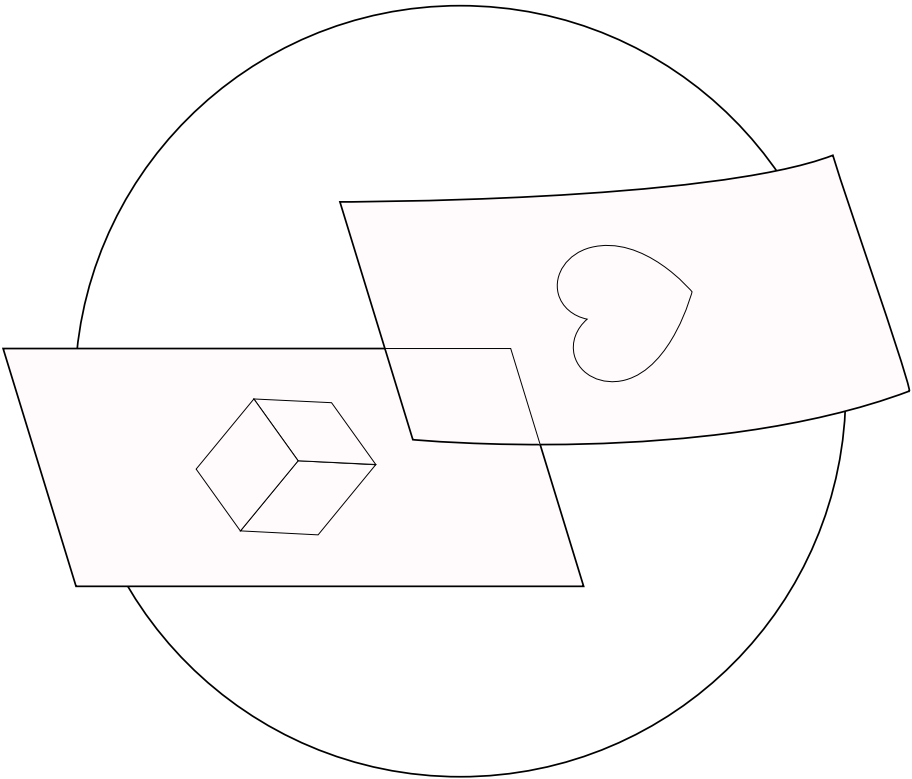
Feladat: Személyes terem - Többrétegű tértérképezés gyakorlata, a résztvevők aktuális és vágyott (ideális) tere, az objektumok szerepe ebben a térben, elrendezés virtuális és valós térben. Megismerkedés a műhelytérrel. Alapvető objektum elrendezés a munkalap alapján, papírból történő modellezés a sablonokat követve. A sablontárgy vizsgálata: esztétika, funkció, finomítás. Társadalmi pozíció, életkori sajátosságok tudatosítása, ízlés meghatározása. Önreflexió. Modellezés a feladatlap alapján, egyéni kísérletezés.

Cél: A feladat szerepe, hogy a helyzet meghatározása és az önmeghatározás után a cselekvés irányába mozduljunk el, azonosítsuk azokat a tényezőket, amelyekre befolyásunk van.

Bevezető kérdés: Nevezd meg egy dolgot, amit szeretsz ebben a térben, és egy dolgot, amit nem! Miért?

Kérdések: Hol érzed magát biztonságban? Rajzold le a saját szobád vagy egy szabadon választott teret úgy, ahogyan látod, legyen az virtuális vagy fizikai! Határozd meg benne a hiányosságokat! A második réteg pauszpapír segítségével próbálj olyan megoldásokat kitalálni, amelyek megoldják vagy teljesítik ezeket a hiányokat. Milyen objektumok/kiegészítések lennének ezek? Hogy néznek ki?

Értékelő eszköz: Emlékezz vissza az első kérdésre adott válaszodra! Most hogyan változtatnál azon, ami nem tetszett? (Írj vagy rajzolj)

Visszajelzés

Értékelő eszköz: Emlékezz vissza az első kérdésre adott válaszodra! Most hogyan változtatnál azon, ami nem tetszett? (Írj vagy rajzolj)

4. ALKALOM_ Alkotás: Saját tárgy elkészítése

Feladat: Saját objektum tervezése és kivitelezése sablon alapján, egyedi tervezéssel és szerszámhasználattal történő megvalósítással.

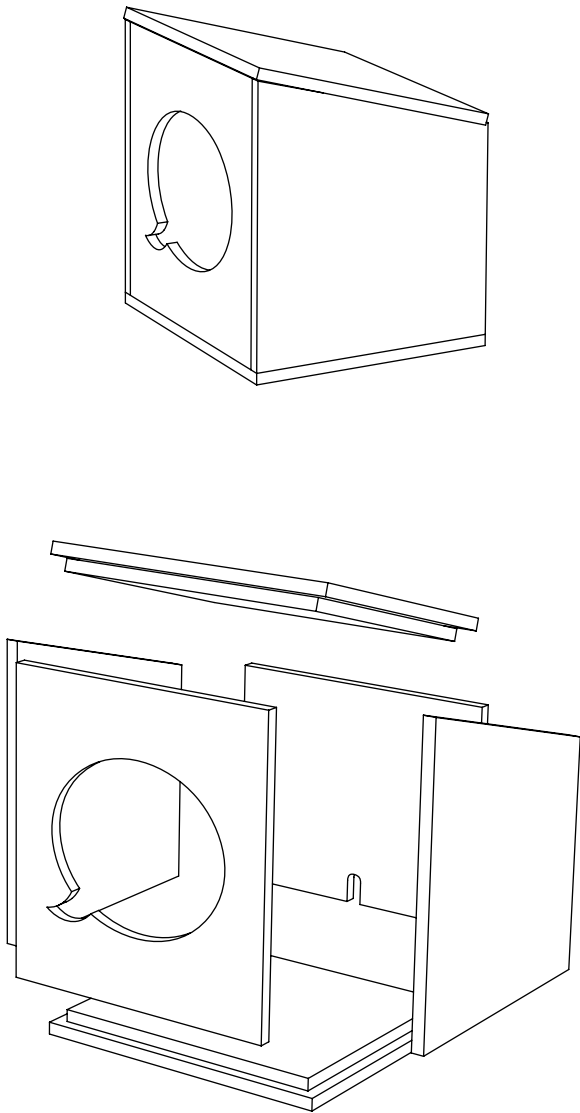
Cél: Kísérletezés és építés a műhelyben. Önreflexió.

Bevezető kérdés: Kéziszerszám kiválasztása – Mi ez az eszköz? Miért azonosulsz vele?

Kérdések: Milyen ez a tárgy? Szépnek tartod? Miért? Hogy lehetne szép? Mit árul el rólad?

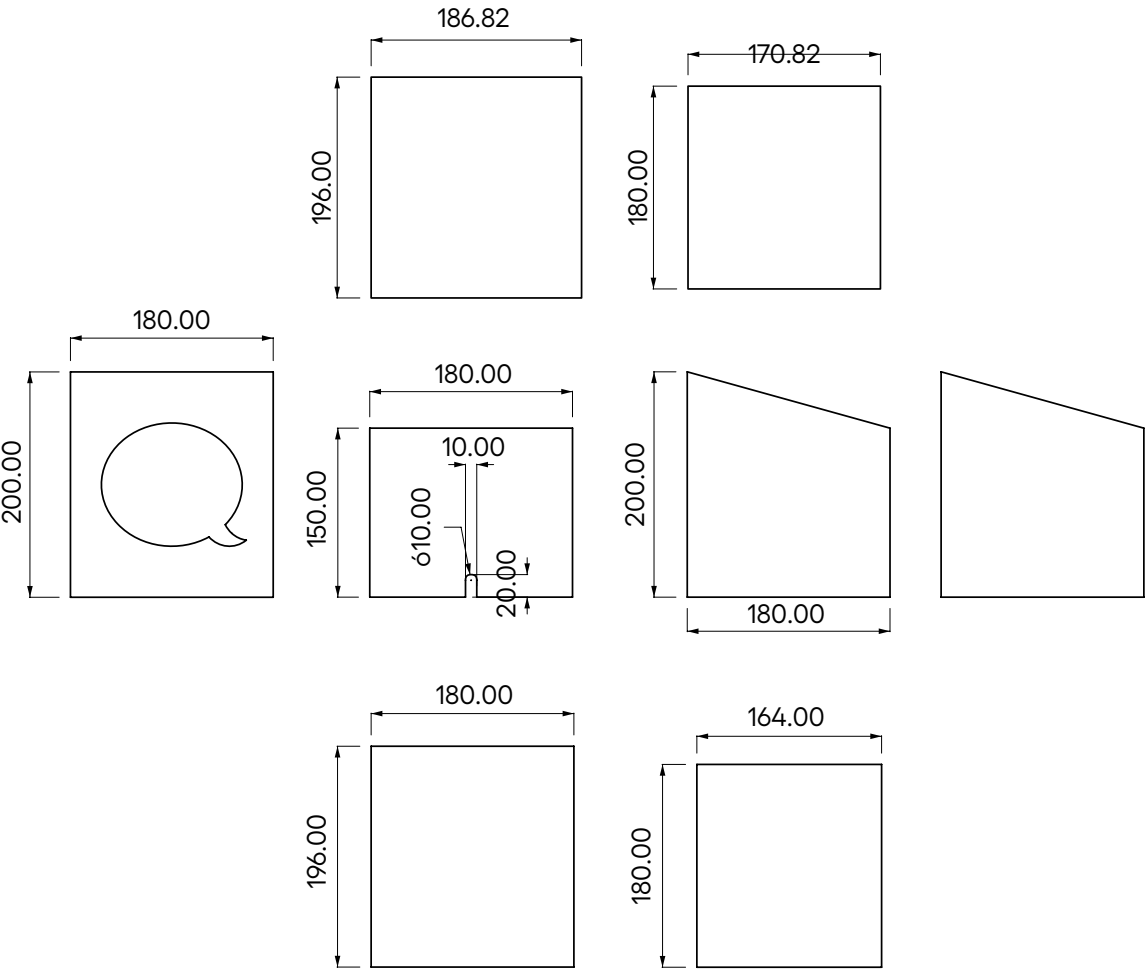
Feladatlap: Füzet formátumú útmutató az idővonalhoz, a feladatok egyszerű technikai leírása, ikonok (életkornak megfelelő változatokhoz) füzet formátumban. Reflexió a tapasztalatokra: Mit viszel haza? Rajzolási és szöveges formázási lehetőség is.

Értékelő eszköz: Emlékezz vissza az elején választott szerszámmra. Mire való, mit lehet készíteni ezzel az eszközzel? (Írd vagy rajzold le!)

Elkészített tárgy: HANGULATLÁMPA

Megérkezés, bemutatkozó kör	15 perc
Használt eszközök bemutatása, balesetvédelmi gyorstalpaló. Felhasznált eszközök: Kézi behajtó, kézi fűrő, csiszolópapír, ragasztó, szorítók.	15 perc
Tárgy szerkezetének ismertetése, felhasznált technikák bemutatása, összeépülés leírása	20 perc
Oldallapok vágása, csiszolása. Felhasznált eszközök: dekopír fűrész, csiszolópapír	30 perc
Front oldal minta kivágása, csiszolása. Felhasznált eszközök: dekopír fűrész, csiszolópapír.	30 perc
Összeállítás, ragasztás, plexi elem rögzítése. Felhasznált eszközök: Csiszolópapír, ragasztó, szorítók	30 perc
Villamos elem szerelése. Felhasznált eszközök: Kézi dekopír, ceruza, karton.	20 perc
Összegzőkör, elköszönés	15 perc

5. ALKALOM_ Alkotás: Saját tárgyam elkészítése

Feladat: Saját objektum tervezése és kivitelezése sablon alapján, egyedi tervezéssel és szerszámhasználattal történő megvalósítással.

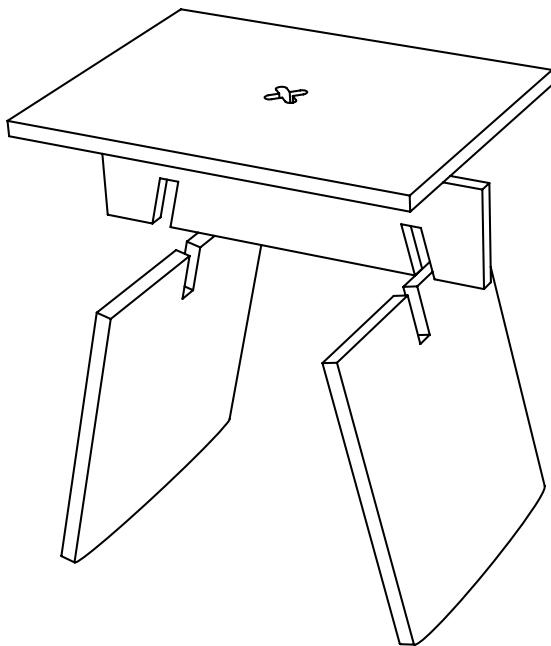
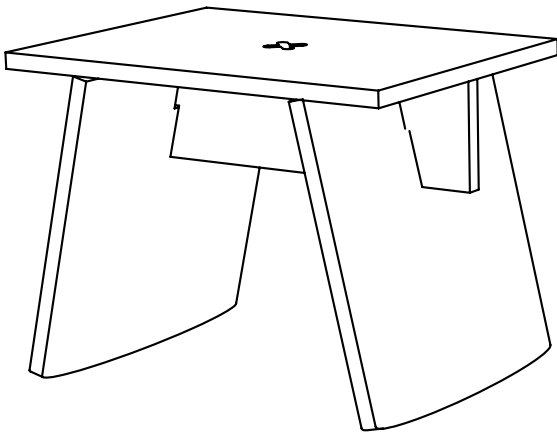
Cél: Kísérletezés és építés a műhelyben. Önreflexió.

Bevezető kérdés: Kéziszerszám kiválasztása – Mi ez az eszköz? Miért azonosulsz vele?

Kérdések: Milyen ez a tárgy? Szépnek tartod? Miért? Hogy lehetne szép? Mit árul el rólad?

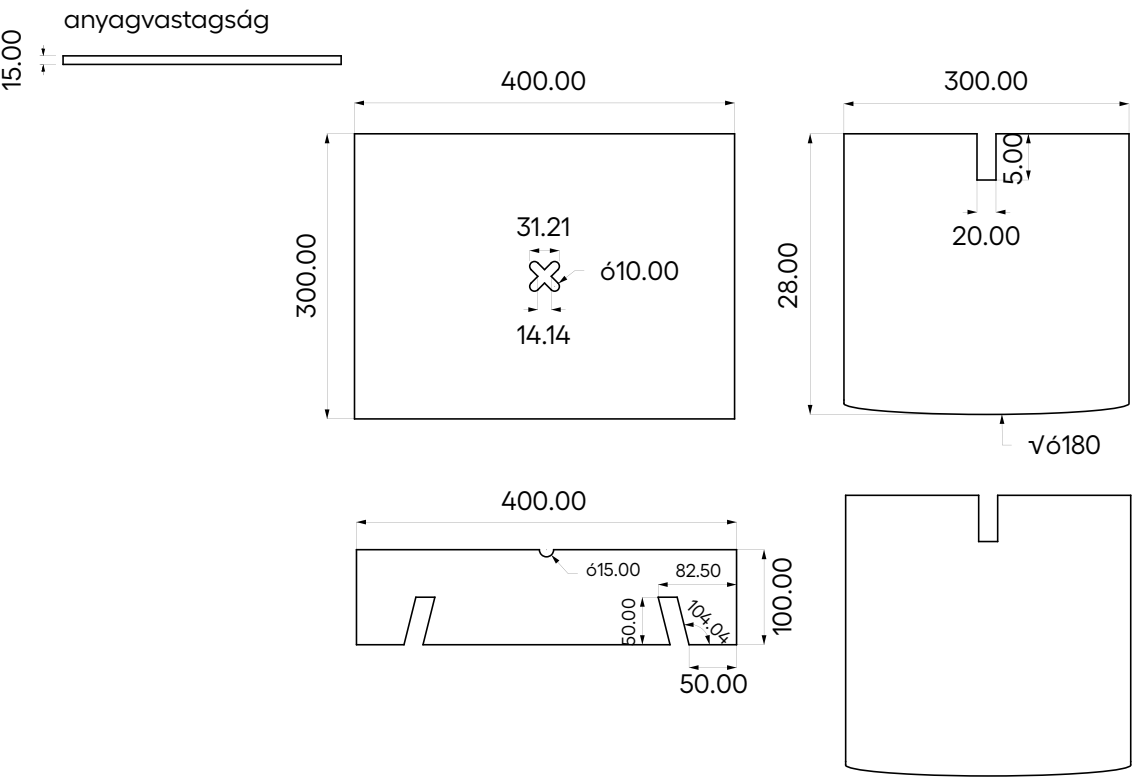
Feladatlap: Füzet formátumú útmutató az idővonalhoz, a feladatok egyszerű technikai leírása, ikonok (életkornak megfelelő változatokhoz) füzet formátumban. Reflexió a tapasztalatokra: Mit viszel haza? Rajzolási és szöveges formázási lehetőség is.

Értékelő eszköz: Emlékezz vissza az elején választott szerszámmra. Mire való, mit lehet készíteni ezzel az eszközzel? (Írd vagy rajzold le!)

Elkészített tárgy: HINTASTOKI

Megérkezés, bemutatkozó kör	15 perc
Használt eszközök bemutatása, balesetvédelmi gyorstalpaló. Felhasznált eszközök: Kézi behajtó, kézi fúró, csiszolópapír, ragasztó, szorítók.	15 perc
Tárgy szerkezetének ismertetése, felhasznált technikák bemutatása, összeépülés leírása	20 perc
Keresztelem szeletelése, lábak és kereszttartó elem bemetszése szögben. Felhasznált eszközök: dekopír fűrész, csiszolópapír.	30 perc
Ülőlap furatok feljelölése és és elkészítése, tiplik méretre vágása. Felhasznált eszközök: Kézi fúró, szorítók.	40 perc
Első ív feljelölése, levágása, csiszolás, sablonozás. Második ív levágása sablon alapján, csiszolás. Felhasznált eszközök: Kézi dekopír, ceruza, karton.	30 perc
Felületek csiszolása. Felhasznált eszközök: Csiszológép, csiszolópapír.	15 perc
Összeállítás, finomítás, ragasztás. Felhasznált eszközök: Csiszolópapír, ragasztó, szorítók.	15 perc
Összegzőkör, elköszönés	15 perc

Visszajelzés

Értékelő eszköz: Emlékezz vissza az elején választott szerszámra.
Mire való, mit lehet készíteni ezzel az eszközzel? (Írd vagy rajzold le!)